

TEORIJSKI MODEL SOCIJALNOG RAZVOJA U OBJAŠNJENJU NASTANKA SEKSUALNOG PRESTUPNIŠTVA ADOLESCENATA

Dragica BOGETIĆ¹

Aleksandar JUGOVIĆ

Univerzitet u Beogradu

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Cilj rada je analiza veza između seksualne viktimizacije u detinjstvu i seksualnog prestupništva u adolescenciji, korišćenjem Modela socijalnog razvoja. Kao opšte metode, u radu se koriste analiza i sinteza teorijskih i empirijskih nalaza. Određeni empirijski podaci pokazuju da adolescentni seksualni prestupnici češće imaju iskustvo seksualne viktimizacije u detinjstvu u poređenju sa grupom ne-seksualnih adolescentnih prestupnika. Ovaj nalaz se može objasniti naučenošću i ponavljanjem obrasca ponašanja koji su doživeli. Mladi koji su socijalizovani u seksualno nasilnom okruženju, seksualnom agresijom pokušavaju da kontrolišu svet oko sebe jer su bili izloženi normalizaciji seksualnog nasilja tokom detinjstva. Traumatičnost seksualne viktimizacije podstiče uverenja u antisocijalne mogućnosti i vrednosti. Društveni odgovor na ovaj oblik krivičnih dela maloletnika treba da bude zasnovan na umrežavanju relevantnih službi za zaštitu dece od seksualnog nasilja, od socijalnih, policijskih i obrazovnih do zdravstvenih, i kroz obezbeđivanje bezbednosne i psiho-socijalne podrške detetu koje je žrtva seksualnog nasilja.

Ključne reči: adolescencija, seksualno prestupništvo, seksualno nasilje nad decom, Model socijalnog razvoja, prevencija

¹ e-mail: dbogetic992@gmail.com

UVOD

Seksualni prestupnici predstavljaju heterogenu populaciju, pod kojom se najčešće podrazumevaju lica koja su izvršila određeno krivično delo sa seksualnom konotacijom (ili seksualnom namerom i komponentom), poput silovanja, seksualnog zlostavljanja dece, posedovanja ili distribucije dečje pornografije, nepristojnog izlaganja delova tela i sl. (Barbaree & Marshall, 2006; Terry, 2009). Smatra se da ne postoji adekvatno razumevanje društva i sistema kada su u pitanju procesi koje dovode do seksualnog prestupništva mladih (Rayan & Otonichar, 2016). Način definisanja i razumevanja ovog fenomena ograničen je kulturnim i socijalnim normama određenog društva (Terry, 2009).

U naučnoj literaturi primetno je da se pojmovi „adolescentni seksualni prestupnici” i „maloletni seksualni prestupnici” koriste naizmenično (Barbaree & Marshall, 2006), kako bi se ukazalo na mlade koji zbog specifičnog uzrasnog statusa nisu dostigli potpuni bio-psiho-socijalni stadijum razvoja krivično odgovorne odrasle osobe. Međutim, polazeći od formalnih (zakonskih) i naučnih kriterijuma, važno je razgraničiti pojmove maloletničkog i adolescentnog seksualnog prestupništva, odnosno pojmove maloletništva i adolescencije.

Kada je u pitanju pojam maloletničkog prestupništva, Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica određuje uzrasne granice maloletstva. U skladu sa tim razlikuju se mlađi maloletnici (14–16), stariji maloletnici (16–18) i mlađa punoletna lica (18–21) (*Službeni glasnik RS*, 2005). S druge strane, važan podatak jeste neusaglašenost autora i stručnjaka po pitanju uzrasnog perioda ulaska u adolescentnu fazu razvoja², pa se stoga razlikuje više faza adolescentnog razdoblja: period rane adolescencije (12–15), period srednje adolescencije (15–17) i period pozne adolescencije (nakon 17. godine) (Trikić, Koruga, Vranješević,

² Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization, 2018) definiše adolescenta/adolescentkinju kao „svaku osobu koja ima od 10 do 19 godina”.

Dejanović, i Vidović, 2006). Međutim, jedan broj autora saglasan je sa tim da su uzrasne podele arbitrarne i da se dva kriterijuma mogu uočiti kao značajna u zavisnosti od toga da li želimo da istaknemo „ulazak ili izlazak” iz ovog perioda razvoja. Biološki kriterijum je pogodan za određivanje ulaska u adolescentnu fazu, dok je socijalni kriterijum indikator izlaska iz adolescencije (Kimmel & Weiner, 1995).

Seksualno nasilje predstavlja značajan socijalni, kriminološki i bezbednosni problem, čije adekvatno etiološko, fenomenološko i posledično razumevanje može imati krucijalnu ulogu u koncipiranju politika društvenog reagovanja i preventivnih pravaca delovanja (Lee, Jackson, Pattison, & Ward 2002; Seto & Lalumiere, 2010). Seksualno nasilje može se definisati prilično heterogeno u zavisnosti od intenziteta napada ili pokušaja napada, počevši od ponašanja koja se mogu svrstati u psihički seksualne oblike uznemiravanja, na jednoj strani kontinuuuma (beskontaktne seksualne nasilne aktivnosti), do realizacije čina koji uključuje fizičko nasilje sa seksualnom konotacijom, tj. fizičku realizaciju napada usmerenu na seksualnost žrtve, na drugoj strani (kontaktne seksualne nasilne aktivnosti) (Bogetić i Matović, 2018; Mršević, 1996, 1998; Išpanović-Radojković i Ignjatović, 2011; Bogavac i Otašević, 2015, prema: UNICEF, 2017). Pojam seksualnog nasilja operacionalizuje se u zavisnosti od potreba i predmeta istraživanja različitih autora (Veselinović, 2003). Ono se može razumeti kao vrsta nasilja koja podrazumeva seksualni čin ili pokušaj seksualnog čina pod prisilom, savladavanjem otpora ili manipulacijom žrtve (Lukavac, 2017).

Nakon što se ukaže na prevalenciju i rizične faktore razvoja adolescentnog seksualnog prestupništva, cilj rada jeste da se kroz prizmu rezultata istraživanja sprovedenih u svetu analizira veza između seksualne viktimizacije u detinjstvu i seksualnog prestupništva u adolescenciji. U skladu sa tim, u radu će se kao teorijski okvir koristiti Model socijalnog razvoja (Catalano & Hawkins, 1996), uz osvrt na dva integrativna modela objašnjenja seksualnog prestupništva. Kao opšte metode u radu se koriste analiza i sinteza empirijskih i teorijskih nalaza. Takođe, fokus u radu jeste i na analizi rizičnog faktora o kojem

je najčešće diskutovano u literaturi na ovu temu, a to je iskustvo seksualnog nasilja u detinjstvu. Završna razmatranja rada usmerena su na praktične implikacije u smislu preventivnog delovanja, a na osnovu Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja (2010) i potrebe za koordinisanim delovanjem različitih službi (od policijskih, socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih) u prevenciji i identifikaciji seksualne viktimizacije dece.

Prevalencija seksualnog prestupništva adolescenata

Retrospektivom rasprostranjenosti seksualnog prestupništva mladih u prethodne tri decenije uočava se neveliki procenat adolescentnih seksualnih prestupnika u ukupnom udelu prestupništva adolescenata, sa određenim specifičnostima po pitanju kategorije dela koje je izvršeno. Podaci iz sredine devedesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) svedoče o povećanju seksualnog prestupništva maloletnika za 50% kada su u pitanju nasilna seksualna krivična dela i povećanje za 11% kod nenasilnih seksualnih prestupa (Snyder & Sickmund, 1995), dok ranije studije spominju udeo adolescenata od 23 do 26% u seksualnom zlostavljanju dece (Dube & Hebert, 1988; Dubowitz, Black, & Harrington, 1992). Prema starijim procenama, u najvećem broju radova može se uočiti podatak da su adolescenti odgovorni za oko 20% počinjenih silovanja i seksualnih uznemiravanja dece u SAD (Blaske, Borduin, Henggeler, & Mann, 1989; Snyder & Sickmund, 1999).

Dalje, autori u novijim istraživanjima ukazuju na ozbiljnost problema adolescentnog seksualnog prestupništva i iznose podatak da su mladi ispod 18 godina starosti odgovorni za polovinu seksualnih prestupa učinjenih prema deci (Ryan & Otonichar, 2016). Štaviše, drugi podaci specifikuju ovaj nalaz i ukazuju da je od 20 do 30% slučajeva silovanja i od 30 do 50% slučajeva seksualnog nasilja nad decom izvršeno od osoba koje su mlađe od 18 godina (Lowenstein, 2006). Takođe, podatak

koji značajno skreće pažnju na problem adolescentnog seksualnog prestupništva u Engleskoj i Severnoj Americi jeste da između trećine i četvrtine svih seksualnih zlostavljanja počine adolescenti (Hacket, Phillips, Masson, & Balfé, 2013). Takođe, smatra se da je raniji početak seksualnih prestupa povezan sa perzistentnošću devijantnosti tokom vremena (Boyd, Hagan, & Cho, 2000), te određene procene govore u prilog tome da je oko 50% odraslih seksualnih prestupnika počinilo prvi seksualni prestup u periodu adolescencije (Veneziano, Veneziano, & LeGrand, 2000). U istraživanju koje se bavilo karakteristikama žrtvi adolescentnih seksualnih prestupnika (N=126), nalazi ukazuju da su adolescenti čije su žrtve bile sličnih godina ili starije konzistentno za žrtve birali žene, nasilje su vršili u javnom prostoru, a češće su delovali u grupi, upotrebljavali su više nasilja i činili i druga krivična dela u odnosu na prestupnike čije su žrtve bila deca (Hunter, Hazelwood & Slesinger, 2000).

U evropskim zemljama kao zemlje sa višim stepenom zabeleženih adolescentnih seksualnih prestupa izdvajaju se Litvanija (24,4%), Francuska (21,6%), Norveška (18,8%) i Italija (5%) (Merenda & Mufali, 2012, prema: Margari, Lecce, Craig, Laforteza, Lisi, Pinto, & Margari, 2015: 82). U skladu sa nedostatkom empirijskih radova o adolescentnom seksualnom prestupništvu u Srbiji, smatramo važnim da se istaknu pojedini statistički pokazatelji Republičkog zavoda za statistiku u periodu od 2014. do 2018. godine kada su u pitanju krivična dela protiv polne slobode učinjena od maloletnika (14–18 godina). Naime, u ukupnoj strukturi podnetih krivičnih prijava za maloletnike za dela protiv polne slobode u 2018. godini, najveći broj prijava podnet je za polno uznemiravanje (15), zatim za nedozvoljene polne radnje (11), prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (9), obljava nad detetom (7), obljava nad nemoćnim licem (4) i silovanje (3) (RZS, 2019). U tabeli 1 mogu se sagledati prijave podnete protiv maloletnika za krivična dela protiv polne slobode, kao i broj izrečenih krivičnih sankcija za navedena dela u petogodišnjem periodu (2014–2018) (RZS, 2019).

Tabela 1 – Krivične prijave i izrečene krivične sankcije maloletnicima za dela protiv polne slobode (2014–2018)

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Krivične prijave	36 (1,2%)	39 (1,2%)	47 (1,3%)	40 (1,2%)	49 (1,8%)
Izrečene krivične sankcije	48 (2,4%)	12 (0,6%)	29 (1,4%)	23 (1,4%)	31 (2,0%)

Izvor: RZS, 2019.

Važno je naglasiti stavove autora prema kojima podatke o prevalenciji i incidenciji adolescentnog seksualnog prestupništva treba uzimati s oprezom jer postoji mogućnost da ove prestepe prati visoka tamna brojka (Ryan, Leversee, & Lane, 2011). Ipak, nalazi o rasprostranjenosti adolescentnog seksualnog prestupništva jesu značajni prevashodno sa stanovišta koncipiranja delotvornih preventivnih i tretmanskih programa, uzimajući u obzir činjenicu da veliki broj odraslih seksualnih prestupnika počinju sa delima u periodu adolescencije, ali je njihovo otkrivanje prolongirano do odraslog doba (Knight & Prentky, 1993).

Faktori rizika u razvoju adolescentnog seksualnog prestupništva

Adolescentno seksualno prestupništvo predstavlja kompleksan fenomen koji uključuje brojne faktore rizika, od individualnih (pretežno psiholoških) do faktora društvene sredine, koji imaju međuzavisan i recipročan uticaj (Margari et al., 2015). Kako ne postoji jedinstven profil adolescentnog seksualnog prestupnika (Rayan & Otonichar, 2016), u naučnoj literaturi se diskutuje o mnogim potencijalnim faktorima rizika razvoja seksualnog nasilja mladih, među kojima ključnu ulogu imaju iskustva rane seksualne viktimizacije u detinjstvu i nasilja u porodici (Blaske et al., 1989; Burton, Miller, & Shill, 2002; Jonson-Reid & Way, 2001; Skuse et al., 1998; Veselinović, 2003; Zurbriggen, Gobin, & Freyd, 2010). S obzirom na to da će poseban odeljak rada biti posvećen iskustvu seksualne viktimizacije u detinjstvu adolescentnih seksualnih prestupnika, u

nastavku će biti prikazan osvrt na pojedine empirijske podatke koji nasilje u porodici kvalifikuju kao važan faktor rizika razvoja adolescentnog seksualnog prestupništva.

Nalazi studije koja se bavila porodičnim nasiljem u porodicama s adolescentnim seksualnim prestupnicima i adolescentnim prestupnicima koji nisu vršili krivična dela protiv polne slobode, govore u prilog tome da je 79% adolescenata seksualnih prestupnika iskusilo porodično nasilje, naspram 20% neseksualnih adolescentnih prestupnika (Lewis, Shankok, Pincus 1979, 1981, prema: Boyd, Hagan, & Cho, 2000). Takođe, prisustvovanje scenama porodičnog nasilja može biti varijabla koja pravi distinkciju između adolescenata koji su vršili seksualne prestupe i onih koji nisu (a kada su obe grupe žrtve seksualnog zlostavljanja u detinjstvu) (Skuse et al., 1998). S druge strane, nalazi drugih istraživanja pokazuju da je varijabla prisustvovanja scenama teškog nasilja u porodici u vezi i sa seksualnim i sa nasilnim neseksualnim prestupima adolescenata (Caputo, Frick, & Brodsky, 1999). Navedeni faktori potpadaju pod rana negativna (traumatična) iskustva i umnogome su povezani s različitim aspektima seksualno problematičnog i agresivnog ponašanja u adolescenciji (Szanto, Lyons & Kisiel, 2012). Takođe, važno je naglasiti hipotezu po kojoj kumulativni faktor ranih traumatičnih iskustava povećava verovatnoću uključivanja u seksualno prestupništvo u adolescenciji (Rasmussen, 2013).

Pored ova dva osnovna faktora, kao posebno značajni faktori rizika izdvajaju se i:

- *Muški pol.* Kada su u pitanju polne karakteristike počinioca, u svim istraživanjima koja su se bavila problemom seksualnih prestupa dominiraju adolescenti muškog pola (Davis & Leitenberg, 1987; Hackett et al., 2013; Hunter, Hazelwood & Slesinger, 2000; Skuse, Bentovim, Hodges, Stevenson, Andreou, Lanyado, & McMillan, 1998). Ovakva slika rasprostranjenosti seksualnih prestupa prema polu najčešće se objašnjava tendencijom adolescenata muškog pola da koriste eksternalizaciju kao glavnu strategiju prevazilaženja

problema (Jonson-Reid & Way, 2001). Iako postoje mišljenja da izvestan broj seksualnih prestupa devojčica ostaje neprijavljen, u ukupnoj polnoj strukturi ovih dela devojčice čine mali deo i značajno češće su žrtve seksualnih prestupa (Vandiver & Teske, 2006; Veneziano & Veneziano, 2002).

- *Psihijatrijska dijagnoza* (Van Wijk, Blokland, Duits, Vermeiren, & Harkink, 2007). Naime, deca koja su bila žrtve seksualnog zlostavljanja u detinjstvu imaju više od tri puta veću verovatnoću da razviju neki oblik mentalnog poremećaja, koji dalje vodi (i) riziku od uključivanja u seksualno nasilne aktivnosti (Ogloff et al., 2012). O važnosti uzimanja u obzir psihijatrijske dijagnoze kao etiološkog činioca adolescentnog prestupništva govori i podatak da u strukturi seksualno nasilnih delinkvenata više od 80% ima psihijatrijsku dijagnozu (Hunter, 2000, prema: Luca-Mrđen, 2005). Maloletni seksualni prestupnici sa iskustvom seksualne viktimizacije u detinjstvu imaju 7,4 puta više kontakta sa psihijatrijskim ustanovama u odnosu na seksualno viktimiziranu decu bez prestupničke istorije (Ogloff et al., 2012). Istraživanja u SAD pokazuju da oni koji su u okviru svojih dela viktimizirali decu imaju više šizoidnih, zavisnih i izbegavajućih obrazaca ponašanja od adolescenata koji su svoja krivična dela vršili prema žrtvama istog uzrasta (Carpenter, Peed, & Eastman, 1995).
- *Karakteristike ličnosti i psiho-socijalno funkcionisanje*. Adolescentne seksualne prestupnice često odlikuju atipični seksualni interesi, te upravo ova karakteristika pravi značajnu distinkciju u odnosu na adolescente koji ne vrše seksualne prestupe (Glowacz & Born, 2013). Podaci druge studije ukazuju na to da adolescenti koji su viktimizirali decu pokazuju više anksioznosti i submisivnosti, te više skorove internalizovanih problema, dok adolescenti koji su viktimizirali vršnjake imaju veće antisocijalne sklonosti

i više skorove na skali eksternalizovanih problema (Glowacz & Born, 2013). Takođe, istraživanje koje se bavilo individualnim, porodičnim i vršnjačkim karakteristikama adolescentnih seksualnih prestupnika izveštava o visokom nivou neurotičnih obrazaca adolescenata, višem nivou anksioznosti vezane za interpersonalne odnose, višem nivou agresivnosti u komunikaciji, kao i manje veza uspostavljenih sa prosocijalnim vršnjacima (Blaske et al., 1989). Nalazi sugerišu da su i osobine poput pesimizma i beznađežnosti povezane sa uključivanjem u seksualno prestupništvo (Hunter & Fugueredo, 2000). Pored toga, teškoće u učenju, nisko akademsko postignuće, teškoće sa kontrolom impulsa i rasuđivanjem, problemi u ponašanju u detinjstvu, pronalaze se kao zajedničke karakteristike adolescenata seksualnih prestupnika koji su za žrtve birali decu i onih koji su viktimizirali vršnjake ili starije (Boyd, Hagan, & Cho, 2000; Hunter, 1999). Pojedini autori ističu da i neadekvatno prepoznavanje emocija drugih, smanjena empatija, nedostatak socijalnih veština i socijalna izolacija takođe mogu predstavljati neke karakteristike faktora rizika ove grupe prestupnika (Knight & Prentky, 1993; Vizard et al., 1995, prema: Karkošková, 2013).

- *Porodična disfunkcionalnost.* Veliki broj istraživanja pokazuje visok nivo disfunkcionalnosti porodičnih odnosa u porodicama adolescentnih seksualnih prestupnika (Hsu & Starzynski, 1990). Takođe, istraživanja pokazuju učestalo odsustvo oca iz porodica sa adolescentom koji je seksualni prestupnik, češću kriminalnu istoriju roditelja, alkoholizam roditelja (pretežno oca), nasilje i zanemarivanje (Hsu & Starzynski, 1990). Pored toga, interesantno je naglasiti rezultate istraživanja po kojima porodice adolescentnih seksualnih prestupnika (N=29) češće govore laži, imaju više porodičnih mitova i „tabu” tema u odnosu na porodice dece koja imaju probleme u ponašanju (N=32) (Baker,

Tabacoff, Tornusciolo, & Eisenstadt, 2003). Pojedini podaci ukazuju da porodice adolescentnih seksualnih prestupnika karakterišu rigidni i nekohezivni obrasci ponašanja (Blaske et al., 1989).

- *Korišćenje psihoaktivnih supstanci* (u nastavku teksta: PAS) povećava verovatnoću uključivanja u seksualno prestupništvo (Hunter, 1999). Pojedina istraživanja dolaze do saznanja da je to naročito slučaj kod adolescenata koji su seksualno viktimizirali vršnjake (pre nego kod onih koji su za žrtve birali decu) (Glowacz & Born, 2013). S druge strane, jedno istraživanje na uzorku adolescenata koji su bili seksualno viktimizirani u detinjstvu potvrđuje delimično medijatorsku ulogu zloupotrebe PAS pre seksualnog prestupa na efekte nasilnosti tokom izvršenja dela (Marini, Leibowitz, Burton, & Stickle, 2014). Drugim rečima, oni koji su koristili alkohol ili drogu pre izvršenja seksualnog prestupa bili su nasilniji (Leversee, 2015). Pored toga, i svakodnevno konzumiranje alkohola i suicidalna ponašanja pokazali su se kao značajni faktori seksualne agresivnosti adolescenata (Borowsky, Hogan, Ireland, 1997).
- *Stavovi koji odobravaju seksualno agresivno ponašanje* (stavovi koji legitimizuju čin silovanja), kao i *dvostruki seksualni standardi* (neegalitarni rodni standardi) pokazali su se kao prediktor seksualne agresivnosti adolescenata (Moyano, Monge, Sierra, 2017).
- *Faktori bioloških procesa* koji se tiču uticaja hormona i pubertetskog statusa adolescenata (Ward, Polaschek, Beech, 2006). Naime, rezultati pojedinih studija sugerišu da je visok nivo testosterona, u sadejstvu sa neadekvatnim stimulusima u socijalnom okruženju, odgovaran u eksternalizaciji agresivnosti (Halford, 2003).
- *Dostupnost medijskih sadržaja poput pornografije* (naročito eksplicitnijeg sadržaja) na ranom uzrastu

(Burton et al., 2002) i *generalna izloženost modelima nasilnih uloga* (Hunter, 1999) povećavaju verovatnoću razvoja seksualnog prestupništva.

- Podaci studije koja se bavila vezom između seksualnog nasilja u detinjstvu i kasnijih seksualnih prestupa žrtve sugerišu da i *širi društveni faktori* imaju značaj, poput života u siromaštvu i izloženosti nasilju u školi i zajednici (Jonson-Reid & Way, 2001).

Povezanost iskustva seksualnog nasilja u detinjstvu sa adolescentnim seksualnim prestupništvom

Najspecifičniji prediktor seksualnog nasilja u adolescenciji je seksualna viktimizacija u detinjstvu. Seksualno nasilje predstavlja kompleksnu formu nasilja koja sadrži psihičke, emocionalne i fizičke oblike nasilja (Stevanović, 2002). Takođe, seksualno nasilje je specifična forma nasilja jer ostavlja duboke posledice po mentalno i fizičko zdravlje žrtve, poput empirijski dokazanih veza sa depresijom, anksioznošću, zloupotrebom PAS i sl. (Heim, Shugart, Craighead, & Nemeroff, 2010; WHO, 2002). Procene Svetske zdravstvene organizacije (2002) ukazuju da je 150 miliona devojčica i 73 miliona dečaka imalo iskustvo seksualnog zlostavljanja, globalno posmatrano (Murray, Nguyen, & Cohen, 2014).

Kada je u pitanju rasprostranjenost seksualne viktimizacije kod adolescenata sa seksualno prestupničkim ponašanjem, podaci variraju zavisno od metodologije, konteksta i postavke istraživanja. Procenat adolescentnih seksualnih prestupnika koji imaju iskustvo seksualne viktimizacije kreće se do 80% (Awad & Saunders, 1984; Cooper, Murphy & Haynes, 1996; Hunter & Figueredo, 2000; Ryan et al., 1996; Worling, 1995, prema: Burton, 2003). O rasprostranjenosti iskustva seksualnog nasilja među adolescentnim seksualnim prestupnicima govore i dve studije rađene sredinom devedesetih godina na reprezentativnom uzorku adolescenata u SAD. Rajan i saradnici navode

podatke prikupljene iz 90 institucija za specijalizovanu procenu i/ili tretman adolescentnih seksualnih prestupnika (N=1600) u SAD: u 39% slučajeva iskustvo seksualnog nasilja u detinjstvu i seksualno prestupništvo u adolescenciji javljaju se udruženo (Ryan, Miyoshi, Metzner, Krugman, & Fryer 1996). Takođe, rezultati osam studija koje su sprovedene pre i posle tretmana na uzorku od 1.268 adolescenata koji su izvršili seksualni prestup ukazuju na to da je 31% adolescenta prijavilo seksualnu viktimizaciju pre tretmana, dok je 52% to učinilo nakon tretmana (što se objašnjava kao rezultat sticanja poverenja u terapeute ili kroz tretman naknadne naučenosti prepoznavanja različitih oblika ispoljavanja seksualnog nasilja) (Worling, 1995). Rezultati pojedinih starijih studija ukazuju i na viši stepen seksualne viktimizacije među adolescentnim seksualnim prestupnicima, od 50 do 80% (Friedrich & Luecke, 1988; Ryan et al., 1987, prema: Veneziano, Veneziano, & LeGrand, 2002). Takođe, treba spomenuti i podatke studije (N=287) prema kojima je pronađena statistički značajna pozitivna korelacija između iskustva seksualnog nasilja u detinjstvu i broja osoba koje su adolescenti kasnije seksualno zlostavljali (Burton, Nesmith, & Badten, 1997).

Mnoga istraživanja bavila su se vezom između iskustva seksualnog nasilja u detinjstvu i razvoja adolescentnog seksualnog prestupništva hipotezom koja objašnjava put od „žrtve do nasilnika” ili od „seksualno zlostavljanog do seksualnog zlostavljača” („victim to victimizer” or „sexually abused-sexual abuser hypothesis”) (Barbaree & Langton, 2006; Burton, Duty, & Leibowitz, 2011; Burton, 2008; Burton et al., 2002; Jespersen, Lalumière, & Seto, 2009; McGrath, Nilsen, & Kerley, 2011; Seto & Lalumière, 2010; Skuse et al., 1998; Worling, 2001; Zakireh, Ronis, & Knight, 2008).

U metaanalizi 17 studija seksualnih (N=1037) i neseksualnih (N=1762) prestupnika (Jespersen et al., 2009) potvrđena je 3–4 puta veća učestalost istorije seksualnog nasilja u detinjstvu u grupi seksualnih prestupnika. Na sličan način „hipotezom ciklusa nasilja” objašnjava se povećanje verovatnoće za antisocijalno ponašanje onih koji su bili fizički ili seksualno zlostavljani u detinjstvu (DeLisi, Caudill, & Trulson, 2014).

Iako ne postaju svi mladi koji su u detinjstvu iskusili seksualno nasilje i seksualni prestupnici, niti su svi seksualni prestupnici imali iskustvo seksualne viktimizacije, empirijska saznanja pokazuju da ovakva iskustva predstavljaju potencijalno važan faktor razvoja seksualno prestupničkog ponašanja mladih (Barbaree & Langton, 2006; DeLisi et al., 2014).

Traumatično iskustvo seksualnog zlostavljanja povlači za sobom sinergiju problema fizičke, psihičke i razvojne prirode (Maxfield & Widom, 1996). Širok spektar problema proizašlih iz traumatičnog iskustva kaskadno degradiraju psiho-socijalni razvoj deteta (adolescenta), pogađajući ključne domene njegovog života (ponašanje u školi, odnos sa vršnjacima, svakodnevno funkcionisanje i sl.).

U korpusu nepovoljnih činilaca koji se odražavaju na maloletnika u porodicama u kojima je bio izložen seksualnom nasilju, teško je govoriti o seksualnoj viktimizaciji kao jedinom i izolovanom faktoru. Seksualno zlostavljanje u detinjstvu često prate i druga traumatična iskustva, poput zanemarivanja i različitih oblika zlostavljanja u porodici (Jespersen et al., 2009).

Jedna grupa autora koja se bavila adolescentima sa iskustvom seksualnog zlostavljanja, praveći distinkciju između onih koji su izvršili krivično delo sa seksualnom konotacijom i onih koji nisu, došla je do saznanja da prisustvovanje ozbiljnom porodičnom nasilju korelira sa seksualnom viktimizacijom kod onih koji su izvršili seksualni prestup (Skuse et al., 1998). Samoizveštaji adolescenata seksualnih prestupnika koji su bili na specijalizovanom tretmanu (N=96) govore u prilog zastupljenosti seksualnog zlostavljanja u detinjstvu (67,7%), fizičkog nasilja u detinjstvu (72,3%) i zanemarivanja (39,6%) (Way, 1999).

Takođe, rezultati studije rađene u četiri američke države, kojom je ispitivana povezanost iskustva seksualnog zlostavljanja u detinjstvu sa seksualnim prestupništvom u adolescenciji (N=329), nedvosmisleno potvrđuju ovu vezu. Zapažanja autora išla su u pravcu razmatranja traume kao okidača za niz psihopatoloških obrazaca, poput seksualne neadekvatnosti i razvoja seksualnih fantazija koje uključuju i decu. Prema ovim

autorima, upravo ovakav sled promena u obrascu razmišljanja i ponašanja dece, koji je proizašao iz traumatičnog iskustva, stvara pogodno tle za razvoj seksualno prestupničkog ponašanja u adolescenciji (Daverson & Knight, 2007).

S druge strane, važno je istaći i zapažanja koja naglašavaju da nemaju svi adolescentni seksualni prestupnici u svojoj životnoj istoriji iskustvo seksualnog nasilja (Burton, Miller, & Shill, 2002).

Teorijski model socijalnog razvoja kao etiološki koncept

U razmatranju stvaranja veze između iskustva seksualnog nasilja u detinjstvu i seksualnog prestupništva u adolescenciji, teorija socijalnog učenja daje koristan okvir za tumačenje nastanka nasilnog seksualnog ponašanja mladih (Burton et al., 2002; Burton, 2003; DeLisi et al., 2014; Veneziano, Veneziano, & LeGrand, 2000). Ova teorija pokazuje važnost učenja seksualno nasilnog ponašanja od bliskih osoba iz okruženja.

Model socijalnog razvoja (Catalano & Hawkins, 1996) u svojoj konceptualnoj osnovi integriše ključne teorijske postavke teorije socijalnog učenja, Saderlendove teorije diferencijalnih asocijacija i teorije socijalne kontrole (pre svega Hiršijevog tumačenja koncepta vezivanja i procena troškova štete i dobiti) (Catalano & Hawkins, 1996). Teorijski, Model socijalnog razvoja zasniva se na konceptu razumevanja puteva vezivanja koji su nastali za agense socijalizacije³.

Tvorci Modela socijalnog razvoja (Catalano & Hawkins, 1996: 165) razlikuju dve putanje razvoja ponašanja: prosocijalnu i antisocijalnu. Ove putanje se formiraju u zavisnosti od toga koja se ponašanja, uverenja, stavovi i interakcije ohrabruju

³ Agens socijalizacije se može definisati kao „prenosilac socijalnih vrednosti i društvenog normiranja ponašanja i može biti bilo koji član društva, ali po pravilu su to osobe sa kojima dete gradi jake afektivne veze, odnosno grupe i institucije čijem je uticaju najviše i najduže izloženo” (Filipović i Matejić Đuričić, 2018: 542).

kod deteta, kao i da li je dete vezano za prosocijalne ili antisocijalne agense socijalizacije. Tokom prosocijalne putanje deca dobijaju nagrade za uključenost u prosocijalne interakcije, povezani su sa prosocijalnim osobama i veruju u moralni poredak, te posvećenost prosocijalnim aktivnostima i osobama, kao i jačanje ovih veza u daljem razvojnom periodu, direktno inhibira mogućnost razvoja devijantnosti. S druge strane, u antisocijalnoj putanji razvoja ponašanja dete se nagrađuje za interakcije sa antisocijalnim osobama i za svoje problematično ponašanje, razvija se verovanje u antisocijalne mogućnosti, postoji povezanost sa antisocijalnim osobama, kao i posvećenost antisocijalnim aktivnostima.

Prema Modelu socijalnog razvoja svi obrasci ponašanja predstavljaju rezultat učenja tokom socijalizacije (Catalano & Hawkins, 1996; Popović-Čitić, 2010). Dakle, izloženost devijantnim modelima može imati ishod i u uvežbavanju devijantnog ponašanja (Ryan, Leversee, & Lane, 2011).

Rezultati studije koja se bavila faktorima i prediktorima seksualnog prestupništva u adolescenciji ističu da je jedna od osnovnih varijabli koja je prethodila seksualnom prestupništvu u adolescenciji upravo intenzitet i trajanje seksualnog nasilja u detinjstvu (Burton et al., 2002). Dakle, veća je verovatnoća razvoja adolescentnog seksualnog prestupništva ukoliko dete bilo izloženo nasilnijim seksualnim kontaktima, ili žrtva napada većeg broja zlostavljača (Ogloff et al., 2012). Takođe, rezultati studije koja se bavila seksualnom viktimizacijom mladih seksualnih prestupnika potvrđuju učenje seksualno prestupničkog ponašanja, s obzirom na to da su žrtve seksualnog nasilja u detinjstvu u izvršenju svojih dela u adolescenciji ponavljale obrasce koji su im se dogodili, i u pogledu pola žrtve, i u pogledu načina seksualnog ponašanja (Burton, 2008).

Pristup teorije socijalnog učenja integriše kombinaciju nekoliko različitih teza pomoću kojih se mogu objasniti procesi učenja seksualno nasilnog ponašanja kroz iskustvo, kao i prvi seksualni prestup adolescenata. U skladu sa tim D. Burton, pozivajući se na niz nalaza različitih istraživača povodom

mogućih objašnjenja u prilog socijalnom učenju seksualno nasilnog ponašanja, između ostalog navodi sledeće teze (Akers, 1998; Bandura, 1986; Abel, Becker, & Cunningham-Rathner, 1984; Dodge & Tomlin, 1987; Short & Simeonsson, 1986, prema: Burton, 2003: 278):

- a) internalizacija društvene definicije koja podržava seksualno zlostavljanje;
- b) očekivanje nagrade koju je njihov zlostavljač dobijao tokom njihove seksualne viktimizacije;
- c) kognitivne distorzije u vezi sa seksualnim ponašanjem i potencijalnim žrtvama.

U vezi sa tim važno je naglasiti da deca koja su seksualno zlostavljana u detinjstvu žive pod „velom” tajnovitosti i socijalne izolacije, što dodatno doprinosi internalizaciji stida i distorzijama (Baker et al., 2003).

Isto tako, u literaturi postoji niz razmatranja zbog čega mladi nastavljaju sa seksualnim prestupima, od kojih su neki: potreba za rešavanjem seksualne traume – uticaj internih determinanti, psiholoških i kognitivnih efekata traume (Groth & Burgess, 1979; Veneziano et al., 2000: 365); fiksacija i regresija na traumu koja menja detetov razvoj kroz različite mehanizme (Ryan, 1989: 327); uslovljeni procesi koji se odnose na zadovoljstvo koje se postiže seksualnim činom (Akins, 2004); simptom koji odražava trenutnu razvojnu emocionalnu krizu kod osobe koja je i žrtva i nasilnik (Groth, 1977: 253); potreba za ublažavanjem anksioznosti izazvane intrapsihičkim konfliktom (Groth, 1979, prema: Burton, 2003).

Hiršijeva teorija socijalnih veza („social bond theory”) uzroke devijantnih ponašanja mladih objašnjava pomoću „Hiršijeve arheologije konformizma”, koju čine četiri međusobno povezana i uslovljena elementa: povezanost, obavezanost, angažovanost i verovanje, te oni predstavljaju osnovne spone pomoću kojih je pojedinac vezan za agense socijalizacije (Hirschi, 1969, prema: Jugović, 2013). Uvažavajući ove teze, Model socijalnog razvoja smatra da se vezivanje za agense socijalizacije postiže pomoću verovanja, privrženosti

i posvećenosti, te da kroz interakciju sa agensima socijalizacije dete uči antisocijalne ili prosocijalne obrasce ponašanja (Catalano & Hawkins, 1996; Popović-Čitić, 2010; Popović-Čitić i Đurić, 2010). U skladu sa tim, kod dece koja su tokom detinjstva bila izložena seksualnom nasilju ove veze u prosocijalnom smislu nikada nisu ostvarene, ili su direktno narušene nakon samog čina koji rezultira traumom i prekidom razvoja putanje prosocijalnog ponašanja deteta.

Empirijsku podršku ovom vidu povezivanja iskustva seksualnog nasilja u detinjstvu sa problemom seksualnog prestupništva u adolescenciji nalazimo u studiji koja je pomoću logističke regresije izolovala ključne faktore koji idu u prilog ovakvom načinu tumačenja problema. Naime, poredeći grupu adolescentnih seksualnih prestupnika (N=272) sa kontrolnom grupom prestupnika (N=199), došlo se do zaključka da najveći procenat mladih iz prve grupe jeste bio seksualno zlostavljan tokom detinjstva (79,4%), naspram znatno manjeg broja mladih iz grupe neseksualnih prestupnika (46,7%). Dalje, nalazi potvrđuju da je najveći broj adolescenata iz prve grupe seksualno nasilje preživljavao od roditelja ili relativno bliskih rođaka i da su zlostavljači u detinjstvu najčešće bili muškarci iz neposrednog detetovog okruženja (Burton et al., 2002). Kao prediktori seksualno prestupničkog ponašanja mladih, pored navedenih, pokazale su se i varijable poput jačine (nasilnosti) seksualne viktimizacije i pola izvršioca seksualnog zlostavljanja. Takođe, trajanje seksualne viktimizacije pokazalo se kao značajna varijabla u kontekstu seksualnih prestupnika, što autori objašnjavaju tezom da „što je duže dete izloženo ovakvim aktima, to su mogućnosti za učenje seksualnog nasilja veće” (Burton et al., 2002: 897).

Kako prosocijalna ili antisocijalna putanja razvoja ponašanja deteta zavisi od dominantnih ponašanja, normi, stavova i vrednosti onih za koje je vezan, odnosno onih sa kojima pojedinac održava najneposrednije i intenzivne interakcije, deca uče antisocijalno ponašanje kroz socijalizaciju u porodici, okruženju ili zajednici (Catalano & Hawkins, 1996; Popović-Čitić, 2010; Popović-Čitić i Đurić, 2010). U skladu sa tim, ali i kroz analizu doprinosa Saderlendove teorije diferencijalnih asocijacija

Modelu socijalnog razvoja (tzv. „genetsko objašnjenje devijantnosti”), mogu se hipotezirati sledeće tvrdnje (Jugović, 2013): dete uči prestupničko ponašanje u okviru primarnih grupa (koje predstavljaju agense socijalizacije) kroz specifične metode, porive, motive i racionalizacije svojih dela. Pritom najbitniji činilac jeste intenzitet veza s osobama antisocijalnog ponašanja, odnosno da li tokom svog razvoja dete prima više stavova (ne samo kognitivno, već i putem neposrednog fizičkog iskustva) koji osuđuju ili koji ohrabruju seksualno devijantno ponašanje.

Rezultati kliničke studije koja je rađena u 48 incestuoznih porodica (Faller, 1991) pokazuju da su u ovim porodicama, u trećini slučajeva, bili vrlo izraženi stavovi koji podržavaju seksualni odnos između odraslih i dece. Stoga se može prepostaviti da mladi koji su socijalizovani u seksualno nasilnom okruženju imaju percepciju normalizacije seksualnog nasilja s obzirom na to da su takvim modelima, iskustvima i stavovima bili izloženi tokom detinjstva. Kontinuitet ravnoteže prosocijalnog i antisocijalnog ponašanja direktno je narušen traumatičnim iskustvom seksualne viktimizacije jer se radi o vezivanju putem antisocijalne putanje (uverenja u antisocijalne mogućnosti i vrednosti).

S druge strane, pretpostavka može uključivati da oni stvaraju sliku sveta oko sebe kao rizičnog i nebezbednog okruženja, kome se ne može verovati. Seksualnom agresijom ovi mladi mogu da pokušaju da kontrolišu svet oko sebe i da uspostave ravnotežu svog ličnog doživljaja, kreirajući za sebe poznato i predvidljivo okruženje. Adolescenti s iskustvom seksualne viktimizacije mogu verovati da ponavljanje onoga što im je učinjeno daje mogućnost da se osećaju „moćno”, da se osećaju kao oni koji „konačno kontrolišu situaciju” i mogu da ispoljavaju svoja verovanja ponašanjem naučenim od zlostavljača (Burton & Fleming, 2000, prema: Burton et al., 2002).

Kao argument u prilog Modela socijalnog razvoja govori i istraživanje vršeno na uzorku od 117 maloletnih prestupnika koji su bili evidentirani na kliničkom tretmanu. Ono pokazuje da je faktor rizika od seksualnog nasilja u adolescenciji fizičko

i seksualno nasilje oca, dok je vezanost za majku bila jasan pro-
tektivan faktor (Kobayashi et al., 1995).

Model socijalnog razvoja ukazuje i da motiv za pre-
stupničko ponašanje može biti i hedonistička težnja mladih
(Popović-Ćitić i Đurić, 2010). U tom smislu seksualno prestu-
pničko ponašanje mladih može se razumeti kao potreba da se
doživi katarza usled nagomilanih tenzija koje su rezultat in-
trapsihičkog konflikta. S druge strane, seksualno viktimizirani
u detinjstvu mogu naučiti da najbolji način zadovoljenja
seksualnih potreba jeste ispoljavanje seksualnog nasilja. Ono
može biti dodatno podstaknuto spoznajom da su seksualni
zlostavljači, umesto sankcija za svoje ponašanje, bili nagrađeni
kroz hedonistički doživljaj koje im je takvo ponašanje pružilo.

S obzirom na to da postoje različiti teorijski pristupi u tu-
mačenju etiologije seksualnog prestupništva (koji u zavisnosti
od fokusa istraživača/autora osvetljavaju samo jedan spektar
problema), smatramo važnim osvrnuti se na dva pristupa koji
su težili objedinjavanju ključnih faktora rizika nastanka sek-
sualnog prestupništva. Najpre, Integrativna teorija (Marshall
& Barbaree, 1990) zagovara stanovište da je seksualno pre-
stupništvo rezultat interakcije tri grupe faktora: 1) bioloških
procesu (hormona, naučenosti da se na odgovarajući način
diferenciraju seks i agresija, kao i agresivnost u seksualnom
kontekstu); 2) iskustava u detinjstvu (na koji način slaba soci-
jalizacija, nasilni roditeljski stil i generalno negativna iskustva
oblikuju emocije dece i obeležavaju njihov razvoj); 3) socio-
kulturni kontekst (karakteristike kulturnog okruženja, dostu-
pnost pornografskih medijskih sadržaja, situacioni faktori...).

Teorijski „Model puteva” („Pathway Model”, Ward &
Siegert, 2002) jeste pokušaj prevazilaženja nedostataka ranijih
teorija u objašnjenju nastanka seksualnog prestupništva i po-
godan je za objašnjenje seksualne viktimizacije dece. Uvažava
višekauzalnost (biološke, kognitivne, emocionalne, psihološke,
socijalne i kulturne dimenzije problema) u nastanku seksual-
nog prestupništva, stavljajući akcenat na interakciju odvojenih
psiholoških mehanizama (Ward, Polaschek, & Beech, 2006:

63): emocionalne disregulacije, deficita intimnosti i socijalnih veština, kognitivnih distorzija i iskrivljenog seksualnog skriptata. Pored toga, važni su i procesi učenja, kao i biološki i kulturni činioci koji utiču na psihološke mehanizme.

ZAKLJUČAK

Empirijski podaci izneti u radu generalno potvrđuju hipotezu „od žrtve do zlostavljača”, budući da veliki broj seksualnih adolescentnih prestupnika jesu bili seksualno viktimizirani u detinjstvu. Značaj poznavanja ovih podataka pre svega je u koncipiranju pravaca preventivnog i tretmanskog delovanja u radu sa ovom populacijom. Iskustva iz prakse u svetu pokazuju da se u tretmanu adolescentnih prestupnika neretko polazi od koncepata teorije socijalnog učenja, na kojima Model socijalnog razvoja počiva. Preporuke za politike prevencije tiču se identifikacije mehanizama razvoja adolescentnog seksualnog prestupništva, prevashodno vezanih za seksualno i fizičko nasilje i prisustva dece scenama porodičnog nasilja.

Kako prestupništvo predstavlja ishod iskustava kojima su deca izložena tokom procesa razvoja, važno je pratiti preporuke Modela socijalnog razvoja, prema kojima je neophodno uticati na uzroke i korelate seksualnog prestupništva kako bi se pojava prevenirala (Hawkins & Weis, 1985). Važno je voditi računa da strategije primarne, sekundarne i tercijarne prevencije budu pravilno usmerene (Bogetić i Matović, 2018: 304). Direktnom prevencijom seksualne viktimizacije u detinjstvu moguće je posredno prevenirati i razvoj adolescentnog seksualnog prestupništva.

Pored toga, u skladu sa Konvencijom Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja (*Službeni glasnik RS*, 2010), u prevenciji seksualne viktimizacije dece i razvoja seksualnog prestupništva treba poći od sledećih preporuka:

- *sveobuhvatna edukacija dece*: implementacija programa seksualnog obrazovanja dece u osnovnim i

srednjim školama, učenje o pravima i načinima zaštite od seksualnog nasilja, kao i mogućnostima prijave seksualnog nasilja uvođenjem SOS telefona (informativnih službi putem kojih bi se sumnja o postojanju seksualnog nasilja ili prijava seksualnog nasilja nad detetom mogla obaviti i anonimno);

- *sveobuhvatna edukacija stručnjaka u radu sa decom*: osiguravanje da svaka osoba koja radi sa detetom zna da prepozna simptome seksualno zlostavljanog deteta i jačanje svesti o neophodnosti prijavljivanja nadležnim službama ukoliko se pojavi opravdana sumnja da je dete žrtva seksualnog nasilja;
- *koordinisani rad službi*: umrežavanje relevantnih službi za zaštitu dece od seksualnog nasilja, pre svega socijalnih, policijskih, obrazovnih i zdravstvenih i osiguravanje psiho-socijalne podrške detetu koje je žrtva seksualnog nasilja.

Takođe, preporučuje se i identifikacija jasnijih mehanizama otkrivanja seksualnog nasilja nad decom i uključivanje svih relevantnih aktera u pružanju pomoći, podrške i praćenju razvoja dece žrtava seksualnog nasilja u Srbiji.

LITERATURA

1. Akins, C. K. (2004). The role of Pavlovian conditioning in sexual behavior: A comparative analysis of human and nonhuman animals. *International Journal of Comparative Psychology*, 17(2-3), 241-262. doi: 2004-17772-009
2. Baker, A. J., Tabacoff, R., Tornusciolo, G., & Eisenstadt, M. (2003). Family secrecy: A comparative study of juvenile sex offenders and youth with conduct disorders. *Family Process*, 42(1), 105-116. doi: 10.1177/1524838006292519
3. Barbaree, H. E. & Langton, C. M. (2006). The effects of child sexual abuse and family environment. U H. E. Barbaree & W. L. Marshall (Ur.) *The Juvenile Sex Offender* (pp. 58-76), New York: The Guildford Press.

4. Barbaree, H. E., & Marshall, W. L. (2006). An Introduction to the Juvenile Sex Offender: Terms, Concepts, and Definitions, in H. E. Barbaree & W. L. Marshall (Ed.) *The Juvenile Sex Offender* (pp. 1-17), New York: Guilford Press.
5. Blaske, D. M., Borduin, C. M., Henggeler, S. W., & Mann, B. J. (1989). Individual, family, and peer characteristics of adolescent sex offenders and assaultive offenders. *Developmental Psychology*, 25(5), 846. doi: 10.1037/0012-1649.25.5.846
6. Bogetić, D., & Matović, M. (2018). Problem seksualnog nasilja nad decom i maloletnicima u Republici Srbiji. *IX Međunarodna naučno-stručna konferencija „Unapređenje kvaliteta života dece i mladih”* (str. 295–306), 22-24.06. 2018. Harkanj, Mađarska.
7. Borowsky, I. W., Hogan, M., & Ireland, M. (1997). Adolescent sexual aggression: risk and protective factors. *Pediatrics*, 100(6), e7 1-8. doi: 10.1542/peds.100.6.e7
8. Boyd, N. J., Hagan, M., & Cho, M. E. (2000). Characteristics of adolescent sex offenders: A review of the research. *Aggression and Violent Behavior*, 5(2), 137-146. doi: 10.1016/S1359-1789(98)00030-5
9. Burton, D. L. (2003). Male adolescents: Sexual victimization and subsequent sexual abuse. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20(4), 277-296. doi: 10.1023/A:1024556909087
10. Burton, D.L. (2008). An exploratory evaluation of the contribution of personality and childhood sexual victimization to the development of sexually abusive behavior. *Sexual Abuse*, 20(1), 102-115. doi: 10.1177/1079063208315352
11. Burton, D. L., Duty, K. J., & Leibowitz, G. S. (2011). Differences between sexually victimized and nonsexually victimized male adolescent sexual abusers: Developmental antecedents and behavioral comparisons. *Journal of Child Sexual Abuse*, 20(1), 77-93. doi: 10.1080/10538712.2011.541010
12. Burton, D. L., Miller, D. L., & Shill, C. T. (2002). A social learning theory comparison of the sexual victimization of adolescent sexual offenders and nonsexual offending male delinquents. *Child Abuse & Neglect*, 26(9), 893-907. doi: 10.1016/S0145-2134(02)00360-5
13. Burton, D. L., Nesmith, A. A., & Badten, L. (1997). Clinician's views on sexually aggressive children and their families: A

- theoretical exploration. *Child Abuse & Neglect*, 21(2), 157-170. doi: 10.1016/s0145-2134(96)00141-x
14. Caputo, A. A., Frick, P. J., & Brodsky, S. L. (1999). Family violence and juvenile sex offending: The potential mediating role of psychopathic traits and negative attitudes toward women. *Criminal justice and behavior*, 26(3), 338-356. doi: 10.1177/0093854899026003004
 15. Carpenter, D. R., Peed, S. F., & Eastman, B. (1995). Personality characteristics of adolescent sexual offenders: A pilot study. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7(3), 195-203. doi: 10.1177/107906329500700303
 16. Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (1996). The social development model: A theory of antisocial behavior. Chapter 4 In Hawkins J. D. *Delinquency and Crime: Current Theories* (pp 149-197). Cambridge: Cambridge University Press.
 17. Cooper, C.L., Murphy, W.D., & Haynes, M.R. (1996). Characteristics of abused and nonabused adolescent sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8(2), 105-119. doi: 10.1177/107906329600800205
 18. Daversa, M. T., & Knight, R. A. (2007). A structural examination of the predictors of sexual coercion against children in adolescent sexual offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 34(10), 1313-1333. doi: 10.1177/0093854807302411
 19. Davis, G. E., & Leitenberg H. (1987). Adolescent sex offenders. *Psychological Bulletin*, 101, 417-427. doi: 10.1037/0033-2909.101.3.417
 20. DeLisi, M., Caudill, J. W., & Trulson, C. R. (2014). Does childhood sexual abuse victimization translate into juvenile sexual offending? New evidence. *Violence and victims*, 29(4), 620-635. doi: 10.1891/0886-6708.vv-d-13-00003
 21. Dube, R., & Hetbert, M. (1988). Sexual abuse of children under 12 years of age: A review of 511 cases. *Child Abuse and Neglect*. 12, 321-330. doi: 10.1016/0145-2134(88)90045-2
 22. Dubowitz, H., Black, M., & Harrington, D. (1992). The diagnosis of child sexual abuse. *American Journal of Diseases of Children*, 146(6), 688-693. doi: 10.1001/archpedi.1992.02160180046015

23. Faller, K. C. (1991). Polyincestuous families: An exploratory study. *Journal of Interpersonal Violence*, 6, 310-322. doi: 10.1177/088626091006003004
24. Filipović, M., & Matejić Đuričić, Z. M. (2018). Socijalizacija i socijalna integracija dece sa smetnjama u razvoju i ponašanju: teorijski izvori. *Issues in Ethnology and Anthropology*, 13(2), 539-554. doi: 10.21301/eap.v13i2.14
25. Glowacz, F., & Born, M. (2013). Do adolescent child abusers, peer abusers, and non-sex offenders have different personality profiles?. *European child & adolescent psychiatry*, 22(2), 117-125. doi: 10.1007/s00787-012-0333-2
26. Groth, A. N. (1977). The Adolescent Sexual Offender and His Prey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 21(3), 249-254. doi: 10.1177/0306624X7702100309
27. Groth, A. N., & Burgess, A. W. (1979). Sexual trauma in the life histories of rapists and child molesters. *Victimology*, 4(1), 10-16.
28. Hackett, S., Phillips, J., Masson, H., & Balfe, M. (2013). Individual, family and abuse characteristics of 700 British child and adolescent sexual abusers. *Child Abuse Review*, 22(4), 232-245. doi: 10.1002/car.2246
29. Halford, S. P. (2003). *An exploration of adolescents' thoughts about their sexually abusive behaviour: A qualitative study*. Doktorska disertacija. University of Hull.
30. Hawkins, J. D., & Weis, J. G. (1985). The social development model: An integrated approach to delinquency prevention. *The Journal of Primary Prevention*, 6(2), 73-97. doi: 10.1007/BF01325432
31. Heim, C., Shugart, M., Craighead, W. E., & Nemeroff, C. B. (2010). Neurobiological and psychiatric consequences of child abuse and neglect. *Developmental psychobiology*, 52(7), 671-690. doi: 10.1002/dev.20494
32. Hsu, L. K. G., & Starzynski, J. (1990). Adolescent rapists and adolescent child sexual assaulters. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 34, 23-31. doi: 10.1177/0306624X9003400104
33. Hunter Jr, J. A., & Figueredo, A. J. (2000). The influence of personality and history of sexual victimization in the prediction

- of juvenile perpetrated child molestation. *Behavior Modification*, 24(2), 241-263. doi: 10.1177/0145445500242005
34. Hunter, J. A. (1999). Understanding juvenile sex offenders: Research findings and guidelines for effective management and treatment. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=183507>, pristupljeno: 10.12.2019.
 35. Hunter, J. A., Hazelwood, R. R., & Slesinger, D. (2000). Juvenile-perpetrated sex crimes: Patterns of offending and predictors of violence. *Journal of Family Violence*, 15(1), 81-93. doi: 10.1023/A:1007553504805
 36. Jespersen, A. F., Lalumière, M. L., & Seto, M. C. (2009). Sexual abuse history among adult sex offenders and non-sex offenders: A meta-analysis. *Child abuse & neglect*, 33(3), 179-192. doi: 10.1016/j.chiabu.2008.07.004
 37. Jonson-Reid, M., & Way, I. (2001). Adolescent sexual offenders: Incidence of childhood maltreatment, serious emotional disturbance, and prior offenses. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(1), 120. doi: 10.1037/0002-9432.71.1.120
 38. Jugović, A. (2013). *Teorija društvene devijantnosti*. Beograd: Partenon.
 39. Karkošková, S. (2013). Juvenile sex offenders, u T. Bak, Z. Ciekanowski, L. Szot, (Ur.) *Dylematy bezpieczeństwa człowieka* (str. 255-266), Jarosław: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno Ekonomicznejim. ks. Bronisława Markiewicza.
 40. Kimmel, D. C. & Weiner, I. B. (1995). *Adolescence: A developmental transition*. New York: John Wiley & Sons Incorporated.
 41. Kobayashi, J., Sales, B. D., Becker, J. V., Figueredo, A. J. & Kaplan, M. S. (1995). Perceived parental deviance, parent-child bonding, child abuse, and child sexual aggression. *Sexual Abuse*, 7(1), 25-44. doi: 10.1007/BF02254872
 42. Lee, J. K., Jackson, H. J., Pattison, P., & Ward, T. (2002). Developmental risk factors for sexual offending. *Child abuse & neglect*, 26(1), 73-92. doi: 10.1016/s0145-2134(01)00304-0
 43. Leversee, T. (2015). Etiology and typologies of juveniles who have committed sexual offenses. *Sex Offender Management Assessment and Planning Initiative (SMART)*.

44. Lowenstein, L. (2006). Aspects of young sex abusers: a review of the literature concerning young sex abusers. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 13, 47-55. doi: 10.1002/cpp.476
45. Luca-Mrđen, J. (2005). Adolescent seksualni nasilnik. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 131-144.
46. Lukavac, J. (2017). Maloletni seksualni prestupnici. *Pravo – teorija i praksa*, 34(1-3), 25-37.
47. Margari, F., Lecce, P. A., Craig, F., Laforteza, E., Lisi, A., Pinto, F., ... & Margari, L. (2015). Juvenile sex offenders: Personality profile, coping styles and parental care. *Psychiatry research*, 229(1), 82-88. doi: 10.1016/j.psychres.2015.07.066
48. Marini, V. A., Leibowitz, G. S., Burton, D. L., & Stickle, T. R. (2014). Victimization, substance use, and sexual aggression in male adolescent sexual offenders. *Criminal justice and behavior*, 41(5), 635-649. doi: 10.1177/0093854813507567
49. Marshall, W. L., & Barbaree, H. E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending, in *Handbook of sexual assault* (pp. 257-275). Boston, MA: Springer.
50. Maxfield, M. G., & Widom, C. S. (1996). The cycle of violence: Revisited six years later. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 150, 390-395. doi: 10.1001/archpedi.1996.02170290056009
51. McGrath, S. A., Nilsen, A. A., & Kerley, K. R. (2011). Sexual victimization in childhood and the propensity for juvenile delinquency and adult criminal behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 16(6), 485-492. doi: 10.1016/j.avb.2011.03.008
52. Moyano, N., Monge, F. S., & Sierra, J. C. (2017). Predictors of sexual aggression in adolescents: gender dominance vs. rape supportive attitudes. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 9(1), 25-31. doi: 10.1016/j.ejpal.2016.06.001
53. Murray, L. K., Nguyen, A. & Cohen, J. A. (2014). Child sexual abuse. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 23(2), 321-337. doi: 10.1016/j.chc.2014.01.003
54. Ogloff, J. R., Cutajar, M. C., Mann, E., Mullen, P., Wei, F. T. Y., Hassan, H. A. B. & Yih, T. H. (2012). Child sexual abuse and subsequent offending and victimisation: A 45 year follow-up study. *Trends and issues in crime and criminal justice*, Canberra:

- Australian Institute of Criminology. Dostupno na: <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi440>, pristupljeno 10.12.2019.
55. Popović-Čitić B., & Đurić, S. (2010). Integrativni razvojni teorijski modeli u etiologiji delinkventnog ponašanja. *Sociološki pregled*, 44(1), 99-117. doi: 10.5937/socpreg1001099P
 56. Popović-Čitić, B. (2010). Teorijske osnove razvojne prevencije poremećaja ponašanja. U V. Žunić-Pavlović, M. Kovačević-Lepojević (Ur.) *Prevenција i tretman poremećaja ponašanja* (str. 65–89). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
 57. Rasmussen, L. A. (2013). Young people who sexually abuse: A historical perspective and future directions. *Journal of child sexual abuse*, 22(1), 119-141. doi: 10.1080/10538712.2013.744646
 58. Rayan, E. P., & Otonichar, J. M. (2016). Juvenile Sex Offenders. *Current Psychiatry Report*, 18(7), 67. doi: 10.1007/s11920-016-0706-1
 59. Republički zavod za statistiku (2019). *Statistika pravosuđa – Maloletni učinioci krivičnih dela 2018*. LXIX, 191. Beograd: Republički zavod za statistiku.
 60. Ryan, G. (1989). Victim to Victimizer. *Journal of Interpersonal Violence*, 4(3), 325-341. doi: 10.1177/088626089004003006
 61. Ryan, G., Leversee, T. F., & Lane, S. (2011). *Juvenile sexual offending: Causes, consequences, and correction*. Hoboken: John Wiley & Sons.
 62. Ryan, G., Miyoshi, T., Metzner, J., Krugman, R., & Fryer, G. (1996). Trends in a national sample of sexually abusive youths. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35(1), 17-25. doi: 10.1097/00004583-199601000-00008
 63. Seto, M. C., & Lalumiere, M. L. (2010). What is so special about male adolescent sexual offending? A review and test of explanations through meta-analysis. *Psychological bulletin*, 136(4), 526-575. doi: 10.1037/a0019700
 64. Skuse, D., Bentovim, A., Hodges, J., Stevenson, J., Andreou, C., Lanyado, M., ... & McMillan, D. (1998). Risk factors for development of sexually abusive behaviour in sexually victimised adolescent boys: cross sectional study. *British Medical Journal*, 317(7152), 175-179. doi: 10.1136/bmj.317.7152.175
 65. Snyder, H., & Sickmund, M. (1995). *Juvenile offenders and victims: A national report*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

66. Snyder, H., & Sickmund, M. (1999). *Juvenile offenders and victims: 1999 national report*. Washington, DC: National Center for Juvenile Justice.
67. Stevanović, I. (2002). Osvrt na neka pitanja seksualnog nasilja prema deci (tema broja: Nasilje). *Temida*, 3, 36-44.
68. Szanto, L., Lyons, J. S., & Kisiel, C. (2012). Childhood Trauma Experience and the Expression of Problematic Sexual Behavior in Children and Adolescents in State Custody. *Residential Treatment For Children & Youth*, 29(3), 231-249. doi: 10.1080/0886571X.2012.702519
69. Trikić, Z., Koruga, D., Vranješević, J., Dejanović, V., & Vidović. S. (2006). O adolescenciji, u S. Vidović (Ur.) *Vršnjačka medijacija – priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije* (str. 15–54), Beograd: Nemačka organizacija za tehničku saradnju (GTZ) GmbH.
70. UNICEF (2017). Nasilje prema deci u Srbiji: determinante, faktori i intervencije. Proces istraživanja za politike i prakse R3P: Nacionalni izveštaj.
71. Van Wijk, A. P., Blokland, A. A. J., Duits, N., Vermeiren, R. R. J. M., & Harkink, J. (2007). Relating psychiatric disorders, offender and offence characteristics in a sample of adolescent sex offenders and non-sex offenders. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 17(1), 15-30. doi: 10.1002/cbm.628
72. Vandiver, D. M., & Teske, R. (2006). Juvenile Female and Male Sex Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50(2), 148-165. doi: 10.1177/0306624X05277941
73. Veneziano, C., & Veneziano, L. (2002). Adolescent Sex Offenders. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(4), 247-260. doi: 10.1177/1524838002237329
74. Veneziano, C., Veneziano, L., & LeGrand, S. (2000). The relationship between adolescent sex offender behaviors and victim characteristics with prior victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(4), 363-374. doi: 10.1177/088626000015004002
75. Veselinović, N. (2003). Trauma kao tačka susreta seksualnog nasilništva i viktimizacije. *Temida*, 3, 27-39.
76. Ward, T., & Siegert, R.J. (2002). Toward a comprehensive theory of child sexual abuse: A theory knitting perspective. *Psychology, Crime and Law*, 8(4), 319-351. doi: 10.1080/10683160208401823

77. Ward, T., Polaschek, D., & Beech, A. R. (2006). *Theories of sexual offending*. Hoboken: John Wiley & Sons.
78. Way, I. F. (1999). *Adolescent sexual offenders: The role of cognitive and emotional victim empathy in the victim-to-victimizer process*. Doktorska disertacija. Washington University, St. Louis.
79. World Health Organization (WHO). (2002). *World Report on violence and health*. WHO: Geneva.
80. World Health Organization (WHO). (2018). *Strategic Guidance on accelerating actions for adolescent Health in South-East Asia Region (2018-2022)*. Geneva: WHO.
81. Worling, J. R. (1995). Sexual abuse histories of adolescent male sex offenders: Differences on the basis of the age and gender of their victims. *Journal of Abnormal Psychology*, 104, 610-613. doi: 10.1037//0021-843X.104.4.610
82. Worling, J. R. (2001). Personality-based typology of adolescent male sexual offenders: Differences in recidivism rates, victim-selection characteristics, and personal victimization histories. *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 13(3), 149-166. doi: 10.1023/A:1009518532101
83. Zakireh, B., Ronis, S. T., & Knight, R. A. (2008). Individual beliefs, attitudes, and victimization histories of male juvenile sexual offenders. *Sexual Abuse*, 20(3), 323-351. doi: 10.1177/1079063208322424
84. Zurbriggen, E. L., Gobin, R. L., & Freyd, J. J. (2010). Childhood emotional abuse predicts late adolescent sexual aggression perpetration and victimization. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(2), 204-223. doi: 10.1080/10926770903539631
85. Terry, K. (2009). *Sex Crime, Criminology: Oxford Bibliography*. Oxford: Oxford University Press. Dostupno na: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo9780195396607/obo-9780195396607-0018.xml>, pristupljeno: 30.04. 2018. godine.
86. Službeni glasnik Republike Srbije (2005). *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Beograd: Službeni glasnik RS, 85/05.
87. Službeni glasnik Republike Srbije (2010). *Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja*. Beograd: Sl. glasnik RS, 1/2010.

THEORETICAL MODEL OF SOCIAL DEVELOPMENT IN EXPLAINING THE OCCURRENCE OF ADOLESCENT SEXUAL OFFENSE

Dragica Bogetić, Aleksandar Jugović

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

Summary

The main research question of this paper is the connection of childhood sexual victimization and adolescence sexual delinquency, using the theoretical model of Social development. In the paper, analysis and synthesis of theoretical and empirical data, are used as general scientific methods. Certain empirical data shows that adolescent sexual offenders more often experience sexual victimization in childhood, compared to the group of non-offenders. This finding can be explained by learning and repeating experienced behavioral patterns. Young people who were brought up in a sexually violent environment try to control the world around them through sexual aggression, because of their exposure to sexual violence in their childhood. Traumatization of sexual victimization influences a person's belief in antisocial possibilities and values. Community response to this type of wrongdoings committed by minors should be based on networking between relevant services for the protection of children from sexual violence, from social services, police, educational to health services, and through the provision of safety and psycho-social support to a child victim of sexual violence.

Keywords: adolescence, sexual offending, sexual violence against children, Model of social development, prevention

Primljeno: 02.01. 2020.

Prihvaćeno: 21.02.2020.